

Ta Guabita
W. C. C. C. C.

Ge Hårleman en chans!

Tidens gnagande tand hade gjort att Uppsala slott i slutet av 1990-talet stod inför ett omfattande yttre underhållsbehov. Putsen hade fallit ned på några ställen, fasaden var urblekt och de flesta snickerierna i starkt behov av renovering.

Restaureringsarbetet som inleddes förra året kom att delas upp i tre etapper. Första året restaurerades den södra fasaden och det södra tornet. I år har norra tornet och fasaden mot staden åtgärdats och nästa år ska återstående fasaddelar vara klara.

Från vasafästning till rokokoslott

Ursprunget till Uppsala slott var den försvarsanläggning som Gustav Vasa lät uppföra i ett strategiskt läge på Uppsalaåsen vid mitten av 1500-talet. Det gällde att ha kontroll över ärkebiskopen och kyrkan. Gustav Vasas söner Erik XIV, Johan III och Karl IX fullbordade arbetena på slottet under senare delen av 1500-talet och en bit in på 1600-talet.

Det mest påtagliga minnet från vasapoken är befästningsruinerna med bastionerna Styrbiskop och Gräsgården. De utgör rester av den ursprungliga vasaborgen och är av synnerligen stort intresse i befästningshistorien.

Vid den stora stadsbranden i maj 1702 brandhärjades även slottet. Delar av det återstående murverket bröts ner och materialet användes vid uppbyggnaden av det nya slottet i Stockholm.

När kung Adolf Fredrik senare beslöt att återuppbygga Uppsala slott anlätades överintendenten Carl Hårleman som arkitekt. Han skapade av ruinerna en ny byggnad i tidens smak som i många avseenden skilde sig avsevärt från det brunna vasaslottet.

Att välja väg

Åren 1949 till 1951 genomfördes den senaste fasadrestaureringen. Arbetet bedrevs under ledning av dåvarande

Uppsala slott har genom sitt läge en stark inverkan på stadsbilden. Då det nyligen blev nödvändigt att restaurera slottet valde Fastighetsverkets förvaltare Per Nelander att själv ta på sig projektledarrollen och initiera en debatt kring byggnadens framtida gestaltning.

landsantikvarien Nils Sundqvist och inriktningen var till stor del att byggnadsarkeologiskt klarlägga slottets byggnadshistoria. I stort sett all puts höggs ned till murverket och omputsningen skedde med ytputs av ett svagt kalk-cementbruk med avfärgning i

starkt rött. Man behöll i stort sett fasadernas dåvarande utförande, men valde att redovisa äldre igensatta öppningar i murverket i form av ritsar i putsen. På den södra fasaden markerades de gotiska fönsterbågarna från Johan III:s slottskyrka.

Inför den restaurering som inleddes 2001 stod vi inför ett vägval. Skulle vi fortsätta på den inslagna vägen och bara 'måla om' slottet som det var tidigare eller fanns det anledning att ifrågasätta den gestaltning som härrörde från 1949-51? Vi började utforska slottets tidigare utseende, dels genom undersökningar på själva byggnaden, dels genom arkivundersökningar.

Det har inte framkommit några källor som kan belysa hur man resonerade inför omgestaltningen vid förra renoveringen. Det finns dock ett brev från Byggnadsstyrelsen till landshövding Hilding Kjellman den 22 december 1949 där det framgår att kulören

Ovan: Johan Sevenboms målning av Uppsala slott från 1771 visar slottet ett par årtionden efter att Carl Hårlemans återuppbyggnadsarbete var avslutat. Bakom resterna av den gamla vasaborgen ligger slottet med ljusa fasader och vit frontespis på södra flygeln.

T.v: På Wilhelm von Gegefeldts målning från tiden närmare sekelskiftet 1900 anas slottet i samma ljusa färgskala.

Ställda mot varandra blir kontrasten tydlig mellan den gamla mörkt röda fasaden och den nyrestaurerade ljus rosa. Vi diskuterade även om lisener och fönsteromfattningar skulle avfärgas i avvikande kulör. I det fortsatta arbetet avskrevs detta då det mest sannolika var att fasaden i sin helhet hade en kulör med vita kontraster i taklist och sockelmålning. Slottets fasader hade fram till 1949 inte genomgått några radikala förändringar sen 1700-talets återuppbyggnad.

beslutades av byggnadsrådet Hjort vid Kgl. Byggnadsstyrelsen i samråd med landsantikvarien Nils Sundqvist. Brevet är ett svar på kritiken av färgsättning och markeringarna i putsen på södra fasaden som redovisade de gotiska fönsteröppningarna till Johan III:s slottskyrka. Vi har också hittat insändare som kritiserade kulören och beskrev den som köttrod.

Undersökningar

Fanns det kvar några rester av fasadkulören från före 1949? Vid en studie av fotografier i Upplandsmuseets arkiv fann vi att några ytor klarat sig från nedhuggning under den förra restaureringen. De ytorna hade då inget intresse för den pågående byggnadsarkeologiska utredningen. Här fanns äldre puts från tiden före 1949 och fasadens

äldre färgsättning kunde finnas kvar. Detta visade sig också stämma. Vid genomförda framskrapningar av dessa ytor framträdde en ljus rosatonad avfärgning under den mörkt röda ytan. Uppe vid taklisten framträdde en vit kulör under den urblekt gula.

Vid de arkivstudier som gjordes analyserades både bild- och textmaterial. Det finns ett flertal målningar som visar Uppsala slott i en annan ljusare fasadkulör än 1949 års mörkt röda. På Johan Sevenboms målning från 1771 framstår slottet som ljus rosa med vit frontespis på den södra flygeln. Flera akvareller av J. G. Härstedt från tiden 1782–92 visar också ett rosa slott med vit taklist och frontespis. Man ser också en gråvit sockel. På en målning av Wilhelm von Gegerfeldt (1844–1920) ser man samma färgsättning. Trots att det kan vara svårt att exakt konstatera rätt kulör från en tavla var ändå indikationen klar. Slottet hade haft en klart ljusare kulör före 1949.

Detta styrktes också av de skriftliga källorna, bland annat *Beskrifning av Uppsala slott med därtill hörande byggnader*, S. F. Bohm 1841, där slottets färg beskrivs som tegelfärgad. I arkivstudierna framkom också uppgifter om pigment som införskaffats till olika reparationer. Under rubriken «Diverse utgifter» i 1757 års räkenskaper talas om «Victoriel till murens farning». Vitriol återkommer tillsammans med rödfärg under 1820-talet då reparationer utfördes.

Diskussion och analys

Vi stod inför ett vägval som krävde ett ställningstagande. Skulle Uppsala slott betraktas som ett vasaslott och vad skulle det då innebära för gestaltningen? Eller skulle byggnaden ses som ett slott ritat av Carl Hårleman med gestaltning av 1700-tal?

Åke Stavenow skriver i sin Hårlemanbiografi *Carl Hårleman. En studie i frihetstidens arkitektur* (Uppsala 1927), om hur Uppsala slott kämpar mellan att vara ett vasaslott och ett slott i 1700-talsklassicistisk stil.

Då Carl Hårleman på 1740-talet fick uppdraget av kung Adolf Fredrik att återuppbygga slottet som stått i ruin efter branden 1702 tog han tillfället att omgestalta slottet efter sin tid och dess arkitektoniska ideal. Det gjordes avsevärda ändringar i byggnaden. Södra

flygeln kortades och byggdes om invändigt. En mezzaninvåning infogades i slottets hela utsträckning. Rikssalens läge ändrades. Man kan med fog säga att Uppsala slott efter återuppbyggnaden är ett 1700-talsslott med en gestaltning som i många fall är typisk för Carl Hårleman.

För att analysera de uppgifter som kommit fram i studierna av byggnaden och arkivmaterialet hölls ett seminarium med olika experter, där slottsarkitekten Håkan Langseth redovisade resultatet av de genomförda undersökningarna.

Vid seminariet diskuterades det historiska värdet av den kulör som gällt sedan början av 1950-talet. Uppenbarligen hade kulören inte förekommit tidigare. En möjlig inspirationskälla kan ha varit Gripsholms slott men det framkom även att den mörkt röda fasadkulören förekom på fler slott under 1940-talets restaureringar. Kanske var det en kulör i den tidens smak?

Mot bakgrund av att slottet av i dag inte är det slott som brann 1702 och därefter revs, utan det återuppförda starkt förändrade slott som byggdes upp med början 1744, så fanns goda motiv till en omgestaltning.

Frågan som ställdes på seminariet: «Ska vi ge Hårleman en chans?» hade vid mötets slut besvarats med ja. Detta ledde till att projektet arbetade vidare med att ta fram olika förslag till rosaaktiga kulörer med järnvitriol och ljus falu rödfärg som pigment. I flera omgångar framlade slottsarkitekten olika nyanser inför representanter för beställare, de antikvariska myndigheterna och stadsarkitektkontoret inför ett slutgiltigt godkännande.

Resultat och reaktioner

Restaureringens första etapp blev i stort sett färdig under hösten 2001. Vid den officiella avtäckningen av Uppsala slotts nya dräkt hade allmänheten i Uppsala bjudits in. Uppslutningen var god. Runt 300 personer slöt mitt på dagen upp för att se landshövding Ann-Cathrine Haglund låta täckelset (den gröna skyddsväven) falla så att den nya fasaden framträdde.

Fram träder här ett slätputsat rosa/tegelfärgat slott med guldockra fönster, vit taklist och vit sockel. Ett slott som uppfattas väl avstämt med

Samtidigt som diskussionen om fasadernas gestaltning pågick handlades olika entreprenörer upp för arbetet. Vi valde att driva arbetet med egen samordning utan generalentreprenör. Då det nästan uteslutande rörde sig om underentreprenörsarbeten fanns det ingen anledning att avlöna en extra byggfirma på platsen. Det innebar att vi även handlade upp ställning, bodar och annan basstruktur för arbetena. I det här fallet utgjorde ställningskostnaden en av de största posterna.

Tempelmans och Desprez orangeribyggnad i den botaniska trädgården samt med domkyrkans tegelfasad. Slottets gestaltning faller väl in i omgivande monumentbyggnader. Slottet knyter nu bättre an till Hårlemans intentioner då det visat sig att slottet efter 1949–51 års restaurering fick en gestaltning utan historisk relevans. Ett vasaromantiskt yttre förenades med Hårlemans 1700-talsslott och blev arkitekto-

niskt svårbegripligt. Den pågående restaureringen återför, utan att vara en stilrestaurering, slottet till ett 1700-talsetseende som också fungerar i vår tid.

Att döma av reaktionerna så här långt verkar den nya dräkten bli väl mottagen i Uppsala och hösten 2003 står hela slottet färdigt i sin nya yttre gestalt. ■

*Per Nelander;
Förvaltare för Uppsala slott, SFF*